

LENKIJOS KRIKŠTO 1050-IES METŲ JUBILIEJUI SKIRTA TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA

Marius Ščavinskas
Klaipėdos universitetas

2016 m. sukako 1050 metų nuo 966 m. įvykusio lenkų kunigaikščio Mieško I (Mečislovo) krikšto. Ta proga visus metus Lenkijoje vyko įvairūs renginiai, mokslinės konferencijos, parodos ir kt. Renginių kulminacija – Pasaulio jaunimo dienos, vykusios Krokuvoje 2016 m. liepos 25–31 d., į kurias atvyko ir popiežius Pranciškus, Lenkijos krikšto jubiliejaus proga aplankęs ir Čenstakovos šventovę. Be Pasaulio jaunimo dienų, išskirtinas renginys, įvykęs tų pačių metų balandžio 14–16 d. Gniezne ir Poznanėje, kuriame dalyvavo Lenkijos Respublikos Prezidentas Andrzejus Duda, visi Lenkijos Senato nariai, Bažnyčios, mokslo ir kultūros atstovai.

243

Lietuvoje šis jubiliejus didelio atgarsio nesulaukė, nors žiniasklaidoje trumpų žinučių apie švenčiančią Lenkiją ir sušmėžuodavo. Tad kuo svarbus šis jubiliejus ne tik Lenkijai, bet ir Lietuvai?

Žinoma, dar iki Mieško I krikšto krikščionybė į Lenkiją skverbėsi ir anksčiau, nes šaltiniuose yra išlikę šykščių duomenų apie tai, kad dėl Didžiosios Moravijos įtakos kai kurie greičiausiai dabartinės Lenkijos teritorijoje gyvenę socialinio ir politinio elito atstovai buvo priėmę krikščionybę. Tebesiginčijama, ar minėti atstovai buvo iš pietinės, ar iš centrinės dabartinės Lenkijos teritorijų, nes vėlesnė valstybės ir dinastijos krikšto tradicija siejama su dviem svarbiais Lenkijos centrais – Poznane ir Gnieznu. Būtent Lenkijos atsiradimas ir jos krikštas siejamas su Piastų dinastija, o administracinis ir bažnytinis centras Gnieznas tapo „dvasine“ Lenkijos sostine vėlesniais laikais. Tapus krikščioniškai ir Lietuvai, jos vyskupijos taip pat buvo subordinuotos Gniezno arkivyskupijai. Nors dar Vincentas Kadlubekas XII a. bandė Lenkijos pradžią sieti ne su Gnieznu ir Poznane, o su Krokuva, vis dėlto neabejojama, kad Mieško galėjo būti krikštytas teritorijoje tarp Poznanės ir Gniezno, nes Krikšto sakramentą jam suteikė pirmasis Poznanės vyskupas Jordanas (*Jordan, episcopus Posnaniensis*). *Mysko dux Poloniae baptizatur* tapsmo momentas laikomas oficialia Lenkijos krikšto data, nepaisant to, kad pats christianizacijos procesas užtruko mažiausiai iki XI a. antrosios pusės. Manoma, kad Mieško I buvo pakrikštytas balandžio 14 d., kuri 966 m. buvo Didysis Šeštadienis (Velykų išvakarėse viduramžiais buvo įprasti suaugusiųjų katechumenų krikštai). Beje, dėl Lenkijos christianizacijos (kaip, beje, ir Lietuvos) proceso periodizavimo iki galo nėra sutariama, juolab kad skirtingi tyrinėtojai pasirenka skirtingus atskaitos kriterijus, pagal kuriuos galima spręsti apie christianizacijos pabaigos chro-

nologiją. Taigi kai kurie tyrinėtojai Lenkijos christianizacijos pabaigą sieja su XII ar net XIII a.

Kad ir kaip būtų, dėl Lenkijos christianizacijos pradžios datavimo ginčų yra kur kas mažiau. Naujaisi archeologiniai duomenys Gniezne ir netoli Gniezno esančiame Lednicos Ostruve (Ostrów Lednicki) rodo, kad pirmieji krikščioniški sakraliniai pastatai galėjo atsirasti X a. antroje pusėje – pabaigoje. Taigi Lenkijos, kaip naujosios Europos dalies, lygia greta kartu su Vengrija bei Kijevo Rusia, christianizacija yra neatsiejama nuo valstybės kūrimo. Reikia pasakyti, kad labai panašus procesas X a. vyko ir Skandinavijoje. Valstybės kūrimosi ir jos christianizacijos paralelių esama ir su Lietuva, nors ji atsirado XIII a., taigi gerokai vėliau nei kitos naujosios Europos valstybės. Įkurti Lietuvos karalystę nebūtų buvę įmanoma be Mindaugo krikšto. Ir nors lietuviškas pagoniškos reakcijos periodas, nužudžius Mindaugą, truko neįprastai ilgai (iki pat Jogailos krikšto ir 1387 m. lietuvių krikšto akcijos), vis dėlto galima kalbėti apie Lietuvos christianizacijos reminiscencijas, peraugančias į tam tikrą tęstinumą, nepaisant to, kad Jogaila ir jo aplinka apie Mindaugo krikštą beveik nieko neatsiminė.

Lenkijos krikštas pačiam jos valstybingumui ir christianizacijai neabejotinai buvo lemiamas visuomenės posūkis, į užkaborius nustūmęs *Europa barbarica* ir priartinęs *Europa christiana*. Civilizacine prasme tai buvo svarbiausias lūžis, anapus kurio toli užmarštyje liko barbariškoji gentinė visuomeninė sąranga, pasaulėvaizdis ir kiti svarbūs, mentalitetą keičiantys procesai. Atėjus laikui priimti krikščionybę, krikščioniškos Lenkijos valdžios ir bažnytinės struktūros buvo pajėgios įvesti krikščionybę Lietuvoje. Tad Mieško krikšto metu Lenkija krikščionybės idėjas perėmė iš Bohemijos ir vokiškų bažnytinių sluoksnių, o Jogailos krikšto metu Lietuva krikščionybei atsivėrė per Lenkiją. Tuo Lenkijos krikštas yra svarbus ir Lietuvai.

Kaip christianizaciją lydintys visuomenę keitę procesai veikė to meto žmones, jų grupes, kokie kontaktiniai ryšiai, transformacijos, kultūriniai, ekonominiai poslinkiai lėmė patį Lenkijos christianizacijos procesą, diskutavo mokslininkai, susitikę tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Ostromecko vietovėje, vadinamuosiuose naujuosiuose Ostromecko dvaro rūmuose.

Konferencija vyko 2016 m. lapkričio 16–17 d. Jos organizatoriai buvo Kazimiero Didžiojo universiteto Bydgoščiujė Istorijos ir tarptautinių santykių institutas (Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) bei Mikalojaus Koperniko universiteto Torunėje Istorijos ir archyvistikos institutas (Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu). Pranešėjai atvyko iš įvairių Lenkijos bei kitų šalių (Lietuvos, Čekijos, Rumunijos, Rusijos) tyrimų centrų. Oficialusis konferencijos globėjas buvo Kujavijos Pamario vaivadijos (*województwo kujawsko-pomorskie*) maršalka Piotras Całbeckis.

Pirmiausia žodis buvo suteiktas archeologams Wojciechui Chudziakui ir Jacekui Bojarskiui, kurie pranešimuose nagrinėjo naujausius archeologinius duomenis iš Gniezno, Mogilno ir Kulmo vietovių. Svarbu tai, kad inhumaciniai kapai šiose vietovėse pasirodė kaip tik Mieško I krikšto laikotarpiu. J. Bojarskis didesnę dėmesį skyrė Kulmo žemės christianizacijai, papildydamas W. Chudziako duomenis. Abu prelegentai darė išvadą, kad Kulmo žemės christianizacija, remiantis archeologiniais duomenimis, prasidėjo dar X a., taigi gerokai prieš Vokiečių ordino nukariavimus. Anot archeologų, prūsai su krikščionyste susipažino, o dalis jų buvo atsivertę dar X–XI a.: tai liudija kapinynų (Gruczno, Kałdus, Napola vietovėse) medžiaga. Tiesa, po abiejų pranešimų buvo kilusi diskusija ne tik dėl kapinynų medžiagos vertinimo, bet ir dėl sinkretizmo, keliant klausimą, ar jis buvo, koks jis buvo ir iki kada buvo. O tai rodo, kad sinkretizmo problematika, archeologinės medžiagos vertinimo problemos yra nesvetimos ir lenkų tyrinėtojams. Diskusijoje iškelti klausimai, nors ir nebuvo iki galo atsakyti, buvo svarbūs užčiuopiant lenkų medievistų ir viduramžių archeologų tyrimų pulsą.

Tomaszas Nowakowskis pranešime dar kartą grįžo prie Mieško I krikšto datos klausimo. Kaip žinoma, vienalaikiai šaltiniai yra gana kontroversiški, vienas kitam prieštaraujantys. Pats įrašas apie krikštą buvo bendresnės informacijos apie Bohemijos kunigaikštystės Dubravos ištekinimą už Mieško I dalis, arba krikšto faktas buvo minimas pirmojo vyskupo Jordano arba pirmojo Gniezno arkivyskupo Gaudencijaus veiklos aprašymo kontekste, kai Jordano tapimo Poznanės vyskupu data yra suplakama su Mieško I krikšto data.

Mieško krikšto fakto vertinimą lenkų istoriografijoje išsamiai pristatė Stefanus Kwiatkowskis, konstatuodamas, kad istorikai į christianizaciją dažniausiai žiūri kaip į valdovų individualius krikštus, tuo metu sociologai, paveikti Émile'io Durkheim'o tyrimų dėl religijos (-ų) priėmimo, matė masių priimamą krikščionybę. Tai, kad istorikai skirtingais laikotarpiais skirtingai traktavo Lenkijos christianizacijos reikšmę, reiškė ne tik sampratos apie pačią christianizaciją kaitą istoriografijoje, bet ir skirtingų epochų ir jose gyvenusių visuomenių sampratos apie Mieško krikštą kaitą. Kaip tik apie šias problemas, tik nagrinėdamas Didžiosios Moravijos ir Bohemijos (Čekijos) christianizaciją, kalbėjo Daliboras Janišas.

Aleksandras Filiuškinas iš Sankt Peterburgo pranešime klausytojus nukėlė į XII–XIII a., kalbėdamas apie viduramžių „nacijos“ reikšmę ir ideologinę valdovų krikšto sąsają su „nacijos“ krikštu. Tiksliau tariant, pagrįstai keltas klausimas, kaip atsitiko, kad valdovo krikštas (istoriografijoje suvoktas kaip individualus aktas) virto ir „nacijos“ krikštu bei kaip tokia traktuotė atsispindi šių dienų politinėje retorikoje.

Apie politikų ir Bažnyčios atstovų santykius viduramžiais Naujojoje Europoje (remiantis daugiausia Bohemijos ir Lenkijos pavyzdžiais) kalbėjo Radosławas Koteckis. Jis ap-

tarė kitą ideologinį dinastijos ir Bažnyčios santykių aspektą – konfliktus ir Bažnyčios vaidmenį juose. Istoriografijoje geriausiai yra aptartas Krokuvos vyskupo Stanislovo (vėliau kanonizuoto) konfliktas su kunigaikščiu Boleslovu II, kuris baigėsi vyskupo nužudymu (šv. Tomo Beketo „lenkiškasis“ variantas). Tepriminsiu, kad Lietuvai tapus krikščioniškai, šv. Stanislovas tapo (be Lenkijos) ir Lietuvos dangiškuoju globėju.

Cosminas Ignatas (Sibiu, Rumunija) pranešime pateikė duomenų apie viduramžių saksų kilmės krikščionių religinę organizaciją Rumunijos Transilvanijos kunigaikštystėje. Pranešėjas priminė, kad dar Vengrijos karalius Geza II (XII a.) aktyviai į Transilvaniją kvietėsi vokiečių kilmės pirklius, amatininkus, valstiečius. Christianizacijos procesas Transilvanijoje buvo prasidėjęs dar X a., tačiau šalia Vakarų plito ir į Rytus. Vokiečių kilmės žmonėms buvo sudaryta speciali Sybinės prepozitūra šiaurinės Transilvanijos dalyje egzitavusioje katalikiškoje vyskupijoje, kuri priklausė (nors, kaip aiškėjo iš pranešimo, nežinia nuo kada) Estergomo (Vengrija) metropolijai.

246

Šių eilučių autorius pristatė pranešimą, skirtą vadinamajai pirmajai christianizacijos fazei Baltijos jūros rytinėje pakrantėje, kuri istoriografijoje neretai suvokiama kaip paviršutiniškų krikščioniškų tiesų sklaidos ir / arba sinkretinis / akulturacijos periodas. Aiškėja, kad misionieriai anaipsole ne „paviršutiniškai“ pateikdavo konvertitams krikščioniškas tiesas, tačiau atviras lieka kitas klausimas, ar krikščionybė buvo kokybiškai įvaldyta konvertitų. Pabrėžtina, kad krikščioniškos misijos ir sielovada vyko paraleliai jau pirmoje christianizacijos fazėje, ką mini Henrikas Latvis, o ne tik romanizacijos arba lotynizacijos metu, kaip kartais norisi manyti kai kuriems tyrinėtojams.

Pratęsiant išsakytas mintis, vienas pranešimas, kurio autorius Sewerynas Szczepańskis, buvo skirtas prūsų christianizacijos kontekstams atskleisti remiantis 1249 m. Christburgo sutartimi tarp Vokiečių ordino ir jam paklūstančių prūsų kilmingųjų. Iš esmės pranešimas pratęsė minėtų archeologų pradėtas diskusijas dėl vadinamojo sinkretizmo Vokiečių nukariautų prūsų visuomenėje, nes autorius platesniame, t. y. XV–XVI a., šaltinių ir istoriografijos kontekste aptarė tas pagoniškas praktikas, kurios buvo minimos ir Christburgo sutartyje.

Jaroslavas Nikodemas dar kartą grįžo prie Jogailos ortodoksiškojo krikšto projekto, pagal kurį Lietuvos valdovas turėjo vesti Maskvos kunigaikščio Dmitrijaus Doniečio dukterį. Autorius atkreipė dėmesį į Vokiečių ordino aplinkoje skleistus pamfletų lygio gaudus, esą Jogailos katalikiškas krikštas negalys būti laikomas tikru, nes Jogaila esą buvo krikštytas ortodoksiškai, jo sąjungininkas esąs schizmatikas Dmitrijus ir t. t. Prelegentas darė išvadą, kad nei pats Jogaila nelabai buvo suinteresuotas sąjunga su Maskva prieš Vokiečių ordiną, nei pati Maskva Jogailos asmenyje matė prielankumo.

Marcinas Sumowskis aptarė kunigų kapelionų vaidmenį vykstant prūsų christianizacijai, o vėliau – reformacijai Prūsijoje, taip pat dvasininkų skyrimo kriterijus ir kaip jie kito visuomenei pereinant į reformaciją bei pasaulietinę Prūsijos kunigaikštystę.

Pranešime išsakytas mintis pratęsė, akcentuodamas XVII–XVIII a., Sławomiras Kościelakas. Jis aptarė tarp kašubų – specifinės etninės grupės, gyvenusios Lenkijai atitekusiose teritorijose po Torunės taikos sutarties – vykusią vienuolių katalikų sielovadinę veiklą. Be dominikonų, karmelitų ir kartūzų, prelegentas didesnę dėmesį skyrė jėzuitų misijoms. Būtent jėzuitai Banievie, Bydgoščiujė, Kulme buvo įsteigę savo kolegijas ir misijų centrus, iš kurių neretai vykdavo tiek į Karališkuosius Prūsus, tiek į Prūsijos kunigaikštystę (nuo XVIII a. pr. – karalystę).

Ankstyvųjų naujųjų laikų Palenkėje buvusią konfesinę atmosferą nagrinėjo Andrzejus Buczyło. Jis išsamiai aptarė Unitų bažnyčios padėtį XVII–XIX a. Palenkėje, remdamasis vienos giminės – Pierockių (Pierocki) – pavyzdžiu. Pasitelkęs prozopografinį metodą, prelegentas atskleidė, kaip vietos politinis elitas skverbėsi ne tik į Katalikų, bet ir į Unitų bažnyčios valdymą (per gaunamas beneficijas), ir skiriant juos atskirų unitiškų parapijų ganytojais, steigiant altarijas ir koplyčias.

Konferencijos pranešimus, pagrindines mintis ir tolesnių tyrimų gaires apibendrino Sławomiras Zonenbergas, kuris, be kita ko, atliko didelį organizacinį darbą, sukviėdamas pranešėjus į konferenciją. Pranešimų tekstai bus išspausdinti atskiru leidiniu, kuris, reikia manyti, sudomins ir platesnį tyrėjų būrį.